

Muzafer BISLIMI

POLITIKA SERBE NDAJ SHQIPTARËVE NË FILLIM TË SHEKULLIT XX - SIPAS DOKUMENTEVE SERBE, 1912-1941

Politika serbe ndaj shqiptarëve duke filluar nga Naçertania e Garashaninit, e shekullit XIX dhe këto dokumente që do të paraqiten më poshtë, dëshmojnë shumë qartë se politika serbe ka pasur një vazhdimësi kundër shqiptarëve edhe atë në disa drejtime. Pjesa e parë, ka qenë hartimi i strategjive dhe elaborateve famëkeqe kundër shqiptarëve për zgjerim të territoreve të shtetit të vogël serb, por me appetite të mëdha dhe gjithë kjo, në pjesën më të madhe në dëm të trojeve etnike shqiptare. Këtu më poshtë do ta ilustrojmë dhe faktojmë me dokumente origjinale të tyre, të sajuara në kuzhinat e tyre antishqiptare. Do shohim si Serbia përgatiste terrenin për okupim të trojeve shqiptare, ku do analizojmë dy dokumente nga viti 1912, pastaj një Udhëzim-Direktivë prej 17 faqeve për strategjinë e veprimit të organeve të pushtetit serb ndaj shqiptarëve të vitit 1924 dhe në fund një dëshmi për shpërnguljen masive të shqiptarëve nën trysinë e pushtetit serb drejt Turqisë, në vitet 1927, 1928 dhe 1929.

Dokumenti i parë është i vitit 1912, i ministrit të Punëve të Jashtme serb të asaj kohe, Jovan Jovanović-Pizhon, i datës 11 korrik 1912, ku në një dokument pasqyrohet tërë qëndrimi i politikës serbe kundrejt shqiptarëve. Dokumenti titullohet: “Direktiva për veprimet ndaj shqiptarëve” dhe dërguar të gjitha njësive konsullore serbe në Perandorinë Osmane, kuptohet në trojet shqiptare.¹ Qëndrimi ynë për sa i përket marrëdhënieve tona me shqiptarët, sipas kësaj është si vijon: *“Duhet me të gjitha mjetet të shkaktojmë dhe ndihmojmë një përllarje sa më të madhe mes turqve dhe shqiptarëve, ndarja duhet të jetë aq e thellë sa që asnjëherë të mos mundet të evitohet. Shqiptarët, pra duhet të inkurajohen në luftën kundër Turqisë, edhe jo vetëm atë por në këtë edhe t’u ndihmohet. Por nuk duhet harruar dhe ajo ndihmë t’i fuqizojë tepër e të bëhen zot të situatës dhe faktorizohen. Sa është në interes të serbëve që pushteti turk ndaj shqiptarëve të zvogëlohet dhe*

¹ Arkivi Shtetëror i RMV, MF.477; Letër e ministrit të Punëve të Jashtme të Serbisë, Jovan Jovanović-Pizhon, deri te njësia konsullore e Ministrisë së Jashtme, Beograd, 11.07.1912.

pamundësohet, aq është në interes tonin ndoshta edhe më shumë që shqiptarët mos e shkatërrojnë pushtetin turk në luftën mes tyre, posaçërisht nëse ajo luftë si ç'është rasti tash të ketë karakterin e revolucionit të përgjithshëm popullor. Ne duhet t'u japim shqiptarëve ndihmën që ju duhet në luftën kundër ushtrisë turke (me këshilla, armë, municion, njerëz të trajnuar, para etj.), por njëkohësisht të jemi të vëmendshëm mos e humbim tërësisht besimin e turqve dhe mos u pengojmë shumë turqve kur ngrejnë ushtrinë për të shuar kryengritjen shqiptare. Në këtë mënyrë ne do të arrinim këtë: a) shqiptarët dhe turqit në luftën mes tyre aq do të dobësoheshin sa që këta të fundit do të ishin të paaftë të luftonin kundër Serbisë (edhe kundër aleatëve të saj, Bullgarisë, Greqisë dhe Malit të Zi, sepse mes tyre patjetër do arrihet një aleancë luftarake) në një luftë e cila patjetër se do vijë, ndërsa tek të parët të arrihet përshtypja se ata (shqiptarët, v. a.) nuk mund të bëjnë asgjë kundër turqve pa ndihmën tonë (të Serbisë, v. a.). b) Shqiptarët në Ne, do të shihnin mikun e vërtetë dhe mbrojtësin e tyre dhe që një ditë do të hynin me ne në një unitet politik. c) Serbia në këtë mënyrë do të mbante forcën e saj të paprekur për përleshjen përfundimtare që një ditë do të ketë me turqit. Këtë pikëqëndrim duhet ta ndërmarrin edhe malazezët. Ne duhet tek shqiptarët të krijojmë miq, të definojmë marrëdhëniet e besimit të ndërsjellët, aq sa në njëfarë mënyre edhe të krijojmë mosbesim tek pala turke. Ardhmëria jonë kombëtare duhet patjetër të ketë për bazë besimin mes serbëve dhe shqiptarëve”.

Në një dokument tjetër serb, të datës 25 korrik 1912, sekretari i Ministrisë së Punëve të Jashtme të Serbisë, Vlladeta Kovaçević², personalisht kishte udhëtuar për në Shkup, prej aty me tren drejt Prishtinës për t'u takuar me Bajram Currin dhe Hasan Prishtinën, në kuadër të politikës së theksuar më lart, për të përfutur besimin e shqiptarëve në çfarëdo mënyre, kësaj radhe me para dhe armatim, kundër Perandorisë Osmane. Do të thotë pikat e letrës së lartpërmendur vetëm se kishin filluar të implementoheshin më parë, por këtu ky informon shefin e tij për aksionin e tij në Shkup. Ajo letër iu ishte dërguar gjitha konsullatave serbe në territoret e Perandorisë Osmane të banuara me shqiptarë. Ai në misionin e tij, ku shihet qartë nga letra-raporti i tij, jo vetëm që mendohej të përfitonte prijësit shqiptarë dhe mendohej të fuste përçarje mes tyre, por edhe vëzhgonte situatën e tensionuar në Prishtinë, Kaçanik e Ferizaj dhe me pyetje të ndryshme mendohej të nxirrte qëndrimet e prijësve shqiptarë. Ai ishte nisur për t'u takuar me Hasan Prishtinën e Bajram Currin dhe Isa Boletinin, por për shkak të rrethanave ai u takua vetëm me Riza Beun të dërguarin e

² ASHRMV, MF.477; Letër e Vladeta Kovaçević, Ministrit të Jashtëm Jovan jovanović! Beograd, 25.07.1912.

Bajram Currit, të cilit i dha para dhe i premtoi 400 pushkë e 10 revolverë. Ai pyeti tërthorazi Riza Beun se ju si kryengritës po të depërtonit deri në Shkup e ta merrnit nga turqit, çka do të bënit? Do të ndaheshit nga Turqia? Riza Beu ju përgjigj, se jo nuk do ndaheshin nga Turqia, por do kërkonin të drejtat e Hyrijetit dhe vendi të qeverisej nga tanët, që donë të thotë një lloj autonomie e shqiptarëve, ndërsa të gjithë popujt tjerë do kishin të drejta të barabarta. Pasi nuk u takua me prijësit tjerë, ai u kthye në Shkup e prej aty në Beograd, ku e hartoi këtë raport.

Në vitin 1924, Shërbimi Sekret serb harton një Udhëzim për punën dhe aktivitetin e xhandarmerisë serbe për shkatërrimin e çetave “kaçake” në trojet etnike shqiptare nën pushtetin serb (atë kohë Mbretëria SKS). Ky Udhëzim përmban 17 faqe dhe në imtësi analizohet situata në trojet shqiptare në Mbretërinë SKS, duke dhënë edhe detyra konkrete për secilën pjesë të pushtetit, posaçërisht policinë dhe forcat ushtarake, sipas të cilave ata duheshin vepruar në terren. Në fillim në katër pika përmbledhet si hyrje e analizë e fenomeneve shqiptare, si: gjakmarrja, mospërkulja ndaj pushtetit serb, kundërshtimi i shërbimit ushtarak dhe rebelimi i shqiptarëve. Pastaj analizohet Lëvizja dhe organizimi i shqiptarëve dhe çdo organizim të shqiptarëve ata e quajnë me termin vulgar “kaçak” duke përcjellë në detaje e në baza ditore aktivitetin e LKSH-së dhe Komitetit të Kosovës në terren, në Shqipëri dhe jashtë saj.

Pjesa më e madhe e dokumentit përqendrohet te puna e organeve serbe për asgjësimin dhe paralizimin e LKSH-së dhe Komitetit të Kosovës, duke hyrë në detaje për mënyrën dhe aktivitetin e çdo zyrtari, deri tek polici më i thjeshtë apo ushtari si dhe popullatës koloniste serbe e malazeze. Aty referohen, shenjat, sinjalet, puna në terren, shërbimi i spiunimit, kurthet, sjellja e policisë dhe ushtarëve, bastisjet, rekrutimi i agjentëve shqiptarë dhe në fund, përfitimi i popullatës shqiptare për interesat shtetërore serbe, etj.³

Pjesë jo më pak e rëndësishme për Serbinë ishte edhe dëbimi i shqiptarëve nga trojet e tyre etnike dhe kolonizimi i tyre me elementë serbë. Dëbimi i shqiptarëve është bërë gjatë dhe menjëherë pas luftërave duke filluar nga viti 1876/78 kur territoret e pushtuara të Perandorisë Osmane nga Vraja deri në Prokuplje e më tej u zbrazën me dhunë nga shqiptarët. Dëbimi dhe terrori masiv ndaj shqiptarëve ndodhi edhe gjatë dhe pas luftërave ballkanike, 1912-1913, ku një pjesë e madhe e shqiptarëve të Kosovës,

³ M. Bislimi, Raporte sekrete të Mbretërisë SKS-Jugosllave, për Komitetin e Kosovës (1924-1941), ASHRMV, Shkup, 2017,11-42. (Dokument shumë sekret i Shërbimit Informativ Ushtarak të Mbretërisë SKS, i shfrytëzuar nga Arkivi i Institutit të Historisë nacionale-Shkup, KXXXVI/8, Nr.805, Uput za rad @andarmerije u ciqu uni{tavawa Ka~a~kih bandi u Ju`noj Srbiji; Str. Pov. Br.2889, 2 novembar 1924, Beograd,17 str.).

Luginës së Preshevës dhe Maqedonisë së sotme u masakruan dhe u dëbuan nga trojet e tyre. Një pjesë e madhe e tyre në Turqi, ndërsa një pjesë edhe në Shqipëri. Duke filluar nga vitet 1920 Serbia filloi kolonizimin masiv të këtyre trojeve dhe paralel vazhdoi agjendën e saj për të inkurajuar me metoda të ndryshme shpërnguljen e shqiptarëve në të shumtën e rasteve drejt Turqisë. Kjo ndodhte gjatë gjithë periudhës mes dy luftërave botërore, 1919-1941, posaçërisht u intensifikua pas viteve të '30-ta.

Në një regjistër të pasaportave të lëshuara në Komunën e Shkupit për vitet 1927, 1928 dhe 1929,⁴ kjo pasqyrohet shumë qartë. Nga 1 767 dosje të pasaportave të lëshuara, 551 prej tyre e kanë evidentuar se udhëtojnë drejt Turqisë, ku 183 nga këto dosje, numri i tyre është rrethuar me të kuqe, që donë të thotë janë fshi nga shtetësia serbe, ndërsa edhe pjesa tjetër në të shumtën e rasteve kanë emigruar përgjithmonë në Turqi. Këto dosje (pasaporta) ishin të shoqëruara me fotografi, dhe në këtë rast gati të gjitha janë pasaporta familjare që shkonin deri në 16 anëtarë të një familjeje që emigronte në Turqi. Nëse i marrim dhe i mbledhim vetëm këto 183 dosje sipas familjeve ku numri shkon nga 2 deri 16, dhe marrim një mesatare 6 anëtarë, vijmë te përfundimi se vetëm në tri vjet, nga Shkupi në Turqi janë shpërngulur mbi 1 000 banorë myslimanë (në shumicë të madhe shqiptarë). Po nëse te ky numër shtojmë po me këtë mesatare apo edhe me një mesatare më të vogël të 368 dosjeve tjera ku gjithashtu janë shqiptarë, por jo të rrethuar me të kuqe, edhe aty del numri mbi 1 000 që na sjell te përfundimi logjik dhe i dokumentuar edhe me këto dosje, me emra, mbiemra dhe foto se nga Shkupi, për këto tri vjet janë shpërngulur mbi 2 000 shqiptarë për në Turqi. Me interes është se në këtë regjistër kemi edhe disa raste të emigrimit të shqiptarëve nga Shkupi për në Shqipëri, por këtu numri është dukshëm më i vogël, arrin deri në 10 familje. Politika e tillë e shtypjes ndaj shqiptarëve vazhdoi edhe pas Luftës së Dytë Botërore, në Jugosllavinë komuniste të Titos, dhe zgjati me më shumë apo me më pak intensitet deri në vitet e '90-ta të shekullit XX.

⁴ M. Bislimi, Dokumente serbe për historinë e Maqedonisë, Kryesia e qytetit të Shkupit, Libri i Pasaportave, 1927-1929, ASHRMV, Shkup, 2021, 560.